

MAGNUS NIELL

Kamerakonstruktör och Livsnjutare

Av Lisbet Persson, Tomas Holst och Ulf Nilsson.

Svarvarens Magnus.

Den 16 juni 1872 föddes en pojke i Hurva som fick namnet Magnus. Magnus var det sjätte barnet i en syskonskara om åtta. Hans föräldrar var svarvaren och småbrukaren Nils Persson och dennes hustru Johanna Mårtensdotter. Familjen bodde intill järnvägsspåret och järnvägsstationen på adress Hurva nummer 2, 1/32 mantal. Här hade Magnus familj bott sedan 1850. Magnus föräldrahem hade en silhuett som var välkänd för Hurva. På taket till ett uthus hade nämligen hans far svarvaren en vindmölla som drev en svarv. Som svarvare tillverkade han bl a spinnrockar och möbler. Med kraften från vindmöllan sågade han även ved på beställning. 1959 berättade Magnus i en intervju med Stockholms-tidningen att han var den händigaste av sina syskon och att han tidigt fick hjälpa fadern i arbetet med att svarva spinnrockar.

Magnus barndomshem med vindmöllan på taket.

När Magnus fyllde 9 år fick han en vers på pränt i gåva av några vänner från Hurva, versen lyder;

*O må du helsans gåfva få
O må dig lyckan följa
Må herrens stjärner för dig gå
Och sig bland moln ej dölja.
Vi dig önska uti tiden.
Allt hvad man af lyckan får.*

Vännerna kunde knappast ana att mycket av det som de tillönskade den 9-årige Magnus skulle gå i uppfyllelse. Magnus namn skulle bli vida känt i världen som kamerakonstruktör, om ändock han inte blev profet i Hurva. Magnus skulle få leva ett långt liv och bli nästan 90 år. Han skulle få uppleva mycket under sina resor i hela världen och slutligen få en lugn och fridfull ålderdom i sin barndoms Hurva.

Ut i världen

Fem av Magnus syskon uppnådde vuxen ålder; Sven född 1860, Maria född 1862, Bothilda född 1864, Carl född 1866 samt Augusta född 1878.

Den äldste brodern Sven utvandrade 1887 till USA och i korrespondens med barndomshemmet framgår att han blivit "superintendent" vid en fabrik i Boston som tillverkade instrument för mätning av farten för automobiler. Brodern Carl, född 1866 gav sig in på den fotografiska banan. Det finns kort bevarade där fotografen anges som "Carl Nilsson Hurva". 1891 flyttar Carl till Norrköping där han etablerar en större fotoateljé. Så småningom kom han att bli direktör vid Svenska Litografiska AB – litografi och ljustryck i Stockholm. Han lär ha

varit pionjär för tillverkningen av vykort.

System Augusta emigrerar 1910 till USA där hon ingår äktenskap. Efter att ha blivit änka återkommer hon till Hurva och barn-
domshemmet 1925. System Maria gifter sig med Anders Rosberg i Hurva och startar lanthandel i den av Anders Rosberg år 1900 uppförda fastigheten på Stationsvägen i Hurva (numera nedbrunnen). Här inhystes under många år även Hurva telefonstation. System Bothilda utbildar sig till lärarinna och tjänstgör som sådan fram till pensioneringen.

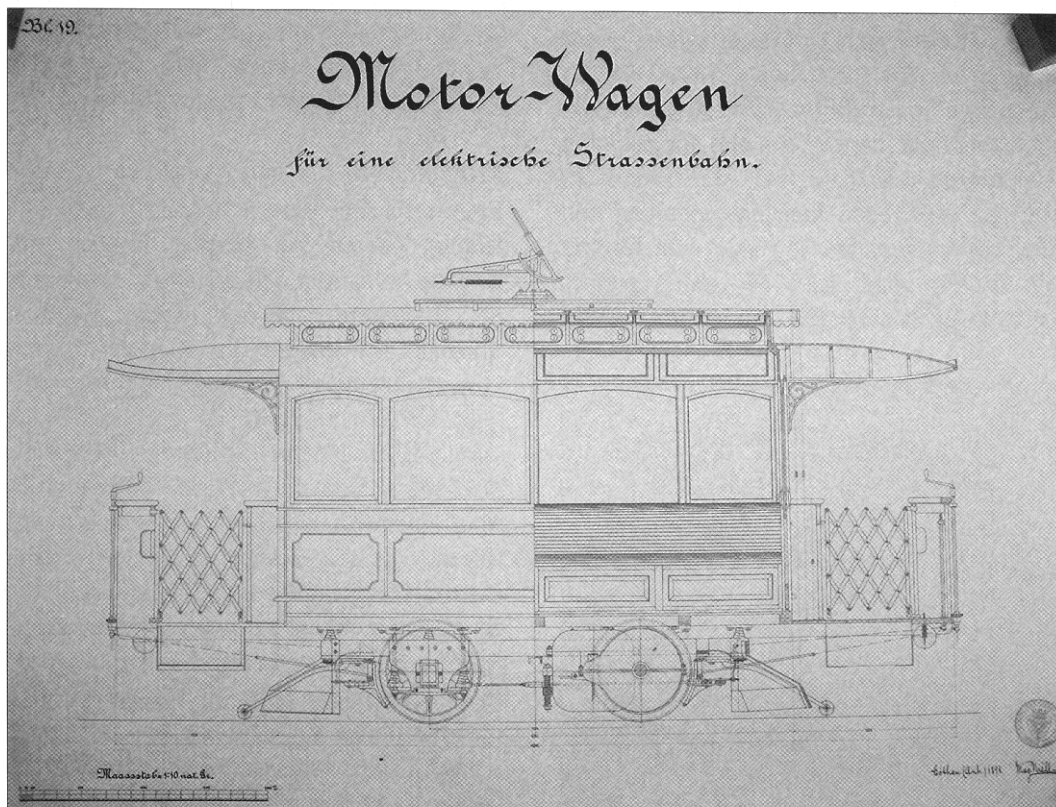
Att Magnus blev påverkad av sina syskon när han 1892 begav sig till Stockholm är nog ganska naturligt. 20 år gammal tar han då plats som mekanikarbetare vid Stockholms allmänna telefonaktiebolag. Denna tjänstgöring varade till 1894 – då

han vid 22 års ålder började studera teknik under drygt ett år i Stockholm. I Stockholm ändrar han också sitt namn från Nilsson till Niell.

Nästa anhalt för Magnus blev det högre tekniska institutet i Köthen, Tyskland.

Här studerade han elektro- och maskinteknik. Magnus har berättat att han under studietiden hade det knapert med ekonomin men klarade sig hyfsat genom att han två kvällar i veckan satt på kaféer och restauranger och klippte porträttsiluetter av folk. Han berättade att han kunde tjäna tio mark på en kväll och att det räckte att leva på under flera dagar.

Studierna i Köthen, Tyskland avslutades den 25 juni 1898 då Magnus avlade sin ingenjörsexamen. Man förstår att detta var en stor dag för Magnus och hans familj.

Magnus examensarbete - ritning av spårvagnen.

Magnus examensarbete

Som examensarbete valde Magnus att konstruera och beräkna en komplett anläggning med 4 spårvagnslinjer tänkta för en mindre stad. Anläggningen innehöll allt från den kraftalstrande turbinen till de egenkonstruerade säkerhetslåsningarna av skruvar och muttrar på själva spårvagnen. Man kan undra varför Magnus valde just denna uppgift. Det står i alla fall klart att han gjorde det svårt för sig när han valde en så komplicerad konstruktion.

Resultatet av arbetet blev 20 st ritningar i format A0 som alla är utförda med ett otroligt handlag där man ser Magnus geni i varje pennstreck. I examensarbetet ingick även en bok med beräkningar där han noggrant sett till att allt blivit rätt dimensionerat för att kunna fungera i verkligheten. Varje ritning är utförd på styvt papper/kartong där Magnus använt tusch och akvarell för att skapa sina konstruktioner. Det är fantastiskt att se med vilken precision och noggrannhet som ritningarna är utförda. Man förstår att Magnus hade både konstnärlig talang och förmåga att engagera sig i det han företog sig. Att rita med tusch på vanligt papper ställer höga krav på den som håller i pennan

Ticka Watch Camera

då varje streck på pappret blir permanent. Det hade varit en mycket frustrerande och tidskrävande uppgift att behöva göra om någon av de komplicerade ritningar som Magnus presterat, pga en förhastad eller felaktigt dragen linje.

Bilden visar den ritning som Magnus gjort på själva spårvagnen. Förutom att visa sin begåvning med pennan visar han även prov på uppfinningsförmåga. Genom att göra en genial konstruktion på en spårväljare får spårvagnsföraren möjlighet att byta spår utan att behöva kliva ur vagnen för att lägga om växeln i gatan. Som komplement till ritningen gjorde Magnus även en liten miniatyrmodell på spårväljaren där han med stor skicklighet satte samman alla de ingående komponenterna för att visa funktionen i praktiken. Det finns oändligt mycket att berätta om Magnus examensarbete men enbart ritningarna i sig kan återge känslan av de konstverk som Magnus skapat.

Magnus Niell - uppfinnaren

Efter att ha avlagt sin tekniska examen i Köthen bosatte sig Magnus hos en holländsk skolkamrat och tillsammans startade de ett företag som fick namnet Niell & Simons. Verksamheten beskrevs som "Constructeurs d Appareils photographiques et d Instruments de précision" och adressen var 30, rue de Loxum, Bruxelles. År 1898 gjorde Magnus sin första uppfinning vilken finansierades av skolkamratens fotointresserade fader. Det var en mindre kamera som Magnus konstruerade och som han sedan sålde patent och tillverkningsrättigheter till. För detta fick han en del pengar där den största delen av förtjänsten gick till finansören, d v s skolkamratens fader.

Med den resterande delen av pengarna finansierade Magnus sin första resa till USA 1899.

Här var han bosatt under ett antal år och fortsatte sitt arbete med att konstruera kameror. År 1903 blev han berömd genom att konstruera den genom tiderna mest framgångsrika så kallade Fickurskameran.

Som det framgår av namnet Ticka Watch Camera konstruerade Magnus en kamera så att den skulle likna en av de på den tiden vanliga fickuren. Objektivet som var fast hade en brännvidd på 25 mm och satt dolt i det som på en klocka är uppdragskronan med vilken man normalt spänner gångfjädern. Den enkla slutarmekanismen var gjord som en glidande plåt som kopplad till en fjäder gav en fast exponeringstid på 1/25 sekund.

Filmen som var en 18 mm bred specialgjord kassettladdad rullfilm rymde tjugofem exponeringar i formatet 1,5 x 2,3 cm, och hade den för tiden ovanliga möjligheten att den gick att ladda i kamera vid dagsljus. För att kunna rikta kameran mot det man önskade fotografera fanns ett hjälpmedel, en prismaökare, som man klämde fast runt objektivet.

Ticka Watch Camera patenterades den 6:e september 1904. I patentansökan beskrevs den som en både till form och funktion förbättrad fotografisk kamera som var tänkt att lätt kunna bäras i västfickan och för användaren passa lika bra i handen som ett fickur.

Kameran kom att tillverkas i England av Houghtons Ltd i London under namnet Ticka Watch Camera, och i Amerika tillverkades den av Expo Camera Co, New York under namnet Expo. Kameran introducerades på marknaden för försäljning 1905 och blev en omedelbar succé. Den blev i sin litenhet en mycket populär kamera hos allmänheten och användes till och med av en celebritet som drottning Elisabeth av England. Den fanns att köpa som Ticka fram till ca 1914 och som Expo fram till

1936. Under tiden blev den distribuerad över hela världen och såldes ända bort i Japan men då med namnet Moment. Den 14 december 1920 tog Thomas Wallace från Brooklyn ett nytt patent gällande mekaniska förbättringar på kamerans slutare.

Magnus berättade att han vid ett tillfälle stod som åskådare på en utställning i Chicago där det rådde förbud att fotografera. Han frågade en polis om det var möjligt att få ta en bild och blev först nekad men Magnus förklarade att han redan tagit en bild och visade sin klockkamera. Polisen sa då att det var helt i sin ordning för det enda han sett var en klocka och ingen kamera. ”Jag fick min bild och ett gott skratt på köpet” sade Magnus.

Magnus gjorde sig med åren ett aktat namn som uppfinnare och konstruktör och stod bakom ett femtiotal olika kamerakonstruktioner, och idag kan man konstatera att utan honom är det många kluriga tekniska lösningar som aldrig fått se dagens ljus. Förutom Ticka och Expo finns hans konstruktioner att hitta med namn som Lopa, Folding Pocket Cyko, Pocket Cyko, Ensign Midget och Ensignette. Han konstruerade också en fotografisk apparat för sekvenstagning av bilder (en tidig modell av en så kallad filmkamera), men enligt vad Magnus själv berättade för vännen och hurvabon Alf Månsson så blev han tyvärr snuvad på patentet av det redan på den tiden mycket framgångsrika företaget Eastman Kodak Co, som med sina stora ekonomiska resurser lade under sig så mycket man kunde av tidens tekniska landvinningar. För Alf Månsson har Magnus berättat ytterligare en historia som lär ha utspelat sig på ett hotellrum i Florida under 1:a världskriget. Magnus satt och tryckte fram filmen på sin miniatyrkamera vars ljud förväxlades med ljudet av telegrafi. Magnus och kameran

togs i förvar av polisen men efter att missförståndet retts ut blev Magnus satt på fri fot igen.

Magnus berömdhet var långt mycket större i andra länder än hemma i Sverige och därför är det svårt få fram uppgifter om honom, men genom sin tekniska begåvning har han skapat sig en internationell historia som en av våra stora uppfinnare och innovatörer.

En tusenkonstnär

En bra uppfinnare uppfinnar inte hjulet igen utan utnyttjar och förbättrar det som finns. Magnus gjorde förutom sina kameror flera uppfinningar för att dels underlätta tillvaron när han var på resande fot och dels att använda i vardagen. Han var en noggrann man och konstruerade flera precisionsmätutrustningar som t ex förbättrade mikrometrar och vågar. I denna artikel väljer jag dock att berätta om ett litet etui som visar på flera exempel på Magnus som konstruktör. I etuiet, gjort av läder, knappt större än en tändsticksask lyckades Magnus att få in många olika funktioner. Storleken var liten och lagom att ha i fickan vid resor och motsvarar i mångt och mycket en schweizisk armékniv. I fodralet ryms filar som kan dubbleras som mejslar sedan Magnus gjort om handtaget. En liten mässingstub som rymmer syl med handtag som tidigare var lock till tuben. Nål och tråd, en liten bläckpenna samt troligen en ihopfällbar piprensare. Dessutom finns en hopfällbar brevvåg som tar upp till 100 g. Magnus skrev många brev under sina resor och noggrann som han var ville han ha rätt porto. Brevvågen går också att dubblera som lupp ifall man vill studera frimärket. Ytterligare ett verktyg är en hopfällbar sax. Från början en vanlig sax men Magnus försåg den med hopfällbara grepp så att den ryms i etuiet. Det mest mångsidi-

ga verktyget är dock en liten ställinjal som gjorts vikbar. Utfälld dubbleras längden, kanske inte så märkvärdigt men den har flera funktioner, t ex en sågkant som kan användas i trä och mjuka metaller. Genom att fälla ut ett par spetsar får man en bra passare som även kan användas vid navigering. Det finns även ett par uttag och genom att sätta fast ett litet sågblad får vi en bågsåg i miniatyr, klingorna förvaras i den lilla mässingstuben. Det finns också två hål upptill som utgör en bra avbitare. Linjalen kan även användas som smyginkel. Denna lilla samling av verktyg visar på den noggrannhet och helhetssyn som genomsyrade Magnus tänkande. Och inte att förglömma - utförandet av ett gott hantverk.

En sak som återkommer flera gånger i Magnus värld är solur. Ett stort solur, som Magnus var mycket stolt över fanns i trädgården till Magnus barndomshem. I Magnus kvarlåtenskap finns också bevarat två små solur med inbyggda kompasser för resebruk. Små nätta saker i storlek med fickur och som lätt tas kan förväxlas med ett sådant. Genom att man slår om en spak ställer soluret in sig själv mot norr och är klart för användning. Soluren är inte särskilt exakta vilket bryter med intrycket från Magnus övriga uppfinningar som är mycket exakta. De kan visserligen användas till att bestämma longituden men inget tyder på ett sådant behov och dessutom finns det andra säkrare metoder för det ändamålet.

Magnus var en detaljernas man. Det kan man se genom att han märkte alla saker han ägde.

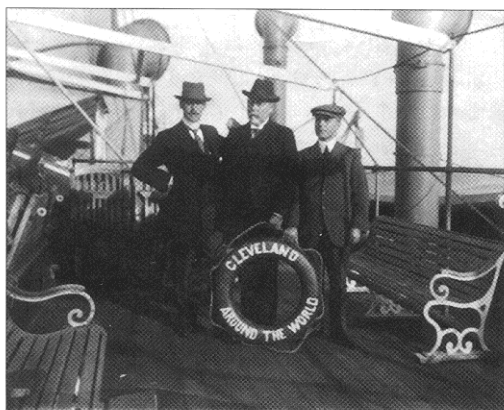
Exempel på detta var hans toalettväska där varenda liten detalj är märkt. Hans ritskrin med alla ritinstrument är också de märkta.

Magnus var en allkonstnär och intresserad av allt. Förutom att måla och rita sydde han

också. Med på sina resor hade han ett eget etui för sina resebestick, vilket han själv sytt, ett riktigt detaljarbete. Broderi var något annat som han ägnade sig åt. Två fina broderade tavlor gjorda av Magnus föreställande kattungar resp ett vattenfall finns bevarade.

Resenären Magnus

Att resa var en av Magnus passioner. Under sitt liv gjorde han många och långa resor till alla jordens hörn. Resorna var både i yrkets tjänst som uppfinnare och rena nöjes- och upptäcktsresor. Den första resa som Magnus gjorde (som vi känner till), gick till Stockholm när han sökte plats på L M Eriksson. Därefter åkte han till Tyskland, Holland och USA. Detta var början på Magnus resekarriär.

Magnus (t h) ombord på ångaren Cleveland 1909

Sin första resa till USA gjorde Magnus 1899. Det kom att bli totalt 17 resor till det stora landet i väster. Under åren 1903-1924 passerade han Ellis Island i New York 9 gånger.

Magnus bodde i USA i 10 år, bl a under 1:a världskriget. Vid senare tillfälle har han besökt Amerika och bott i Florida åtta vint-rar. Även i England bodde Magnus vid flera tillfällen, som längst under ett års tid. I

Tyskland bodde han i sammanlagt fem år, bl a när han tog ingenjörsexamen i Köthen. Han bodde också under ett års tid i Belgien. Tyvärr har vi inte funnit några källor som beskriver Magnus tillvaro som uppfinnare i dessa länder. Magnus kvarlåtenskap skvallrar dock om en fläkt av den "fina världen", bl a en elegant hatt med tillhörande hattask inköpt på Picadilly Circus i London.

För inkomsterna som Magnus kameror och patent inbringade begav sig Magnus ut på nöjes- och upptäcktsresor i världen. Detta var någonting högst ovanligt omkring år 1900.

På sina resor målade och tecknade Magnus ner sina reseminnen. Han skickade även hem vykort till släktingar i Hurva med omnejd.

Det tidigaste bevarade vykortet från Magnus är från Lützen år 1896, det sista postades från Rom år 1933. Som exempel på hans resor kan nämnas de vykort och målningar som skickades/gjordes år 1911. Här finns minnen från Alger, Sahara öken, Tunis, London, Kairo, Bombay, Calcutta, Rangoon, Singapore, Batavia, Manilla, Hong Kong, Nice, Algeriet och Tunisien. 1912 skickade han vykort från Yokohama, Honolulu, San Francisco, Boston, London samt producerade målningar från Marstrand, Falsterbo, Sandhamn samt staden Washington. Målningarna var gjorda i både olja och akvarell och föreställer både stadsbilder och landskap från de olika resmålen.

Med på resorna hade Magnus någon av sina egna miniatyrkameror, bl a fotograferade han änkebränning i Indien omkring 1910. På de kort han tog har han skrivit kommentarer och text på engelska. Bland Magnus kvarlämnade saker har man funnit lexikon på franska, japanska och tyska vilket visar på ett språkintresse.

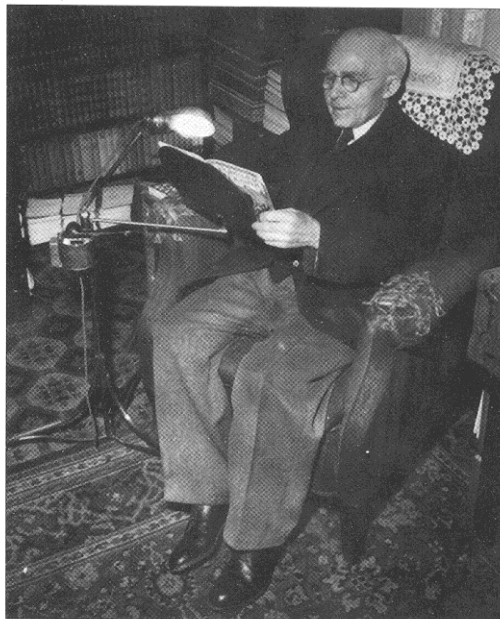
Magnus har själv uppgett att han åkt runt jorden två gånger före första världskriget. Det finns dokumenterat att han gjorde en jordenruntseglat med ångaren Cleveland år 1909. Han har samlat souvenirer från bl a Kina, Indien och Japan. Magnus samlade också på stenar från alla världens hörn och tog aska från Vesuvius. Det finns bevarade souvenirskrifter från Klippiga bergen, Filippinerna, Yokohama, Kartage, Hongkong, Canada, Versaille m fl platser.

På resorna hade Magnus alltid med sig sin egen silverbägare som han drack ur var han än befann sig.

Åter till Hurva

Magnus uppger i en sentida intervju att han bosatte sig i Hurva igen under 1920-talet. Uppgifter från folkbokföringen visar dock att han officiellt flyttade till Hurva först 1935. Under vintrarna åkte han dock så länge han orkade till varmare breddgrader eftersom han inte tyckte om den svenska vinterkylan. Han var då på franska och italienska Rivieran. Han har bl a berättat att han bott granne med den svenske kungen Gustav V.

Varför kom Magnus tillbaka till Hurva? Ja, antagligen var det för att han kände en stark bindning till sin hembygd. Magnus hade en personlig ägodel i form av en medaljong som han alltid bar med sig. På ena sidan av medaljongen finns en liten detaljrik målning av barndomshemmet, gjord av Magnus själv. På andra sidan finns ett miniatyrfotografi av Magnus föräldrar. Även om Magnus var bosatt på andra orter under långa tider var det inget land eller ort som han ville bosätta sig i på ålderns höst förutom Hurva. Det berättas att Magnus en gång var förlovad med en norska men att detta ej ledde till något mera. När Magnus återkom till Hurva 1935 bodde hans syster

Magnus vid sin uppfinnarställning

Augusta Linde i föräldrahemmet.

I barndomshemmet i Hurva levde Magnus och hans syster Augusta sida vid sida men ändock var deras sysslor strikt uppdelade. Augusta hade hand om de praktiska göromålen såsom hushållsarbete, skötseln av korna, vedhuggning etc. Magnus dagar förlöt i biblioteket och i verkstaden där han hade alla sina små, nätta verktyg med vilka han tillverkade de detaljrika uppfinningarna. Magnus hade alla sina verktyg uppsatta, bl a en lång bänk med flera små hammare. Verktygen Magnus använde var mycket små - så små att vissa måste man använda under lupp, ex vis när han graverade in sitt namn på sina tillhörigheter. Man kan med lätthet förstå att Magnus var beväpnad med stort tålmod samt var en man av ordning.

Måltiderna ägde rum i matsalen där man dukade varje dag med vit duk och linneretter, en vana som Magnus tagit med sig hem från sina utlandsvistelser. Magnus brukade avsluta måltiden med att röka en cigarr i biblioteket. I biblioteket brukade Magnus

sitta vid sin egen "uppfinnarställning" iklädd sin rökrock (se bild). I ställningen (som Magnus naturligtvis själv konstruerat) ingick allt man kunde behöva, såsom bokhållare, läslampa, askfat och pipställ. Magnus var till synes en praktisk person som gjorde sina konstruktioner av vad som stod till hands. Ett exempel är askfatet i hans "uppfinnarställning" vilket var tillverkat av en gammal konservburk.

Sin sängkammare hade Magnus på andra våningen i barndomshemmet, här uppe fanns en balkong. Den hade tillkommit på senare tid, antagligen för att Magnus var van vid balkonger från sina vistelser på sydligare breddgrader.

Till vardags var Magnus alltid klädd i byxor, skjorta och kavaj samt överrock. En stödkäpp hörde också till klädseln på äldre dagar. I Magnus pass från 1920 är beskrivs Magnus som en man under medellängd med tunt hår, blå ögon samt runt ansikte.

Ett exempel på en typisk vardagsuppfinnning som Magnus uppfann är en "fågelskrämmebjällra" som Magnus använde när han skulle skrämja bort fåglar från bigarrträdet precis utanför balkongen. Han svingade densamma och ljudet skrämde iväg fåglarna. Den gav en stadig klang och i och med att det hördes så kraftigt kunde Magnus från sängkammaren skrämja bort fåglarna från trädet.

Släkten och familjen betydde mycket för Magnus. Alla var viktiga, både syskonen och syskonbarnen samt syskonbarnbarnen. Födelsedagarna uppmärksammades med prydliga egenhändigt textade kort och ofta en liten slant. På jularna var det tradition att släkten på trettondagen avlade besök hos Augusta och Magnus.

Hurvaborna brukade inte se så mycket av Magnus. Han var i stort sett ett oskrivet blad i sin hemby. Man såg honom när han gick

till affären och när han tog tåget in till Eslöv för att hälsa på sin syster Bothilda. Magnus blev känd som den kortväxte gentlemannen i överrock som gick igenom Hurva men inte pratade särskilt mycket. En anledning till detta var säkert att han hörde mycket dåligt. Den 29 mars 1962 - mindre än 3 månader innan Magnus skulle ha fyllt 90 år gick han bort i sitt barndomshem. Till Magnus begravning var endast familjen och de närmaste vännerna närvarande, inget vittnade om att Magnus Niell under många år varit ett stort och aktat namn bland världens kamerauppfinnare. Hans grav finns att besöka på Hurva kyrkogård.

Hurva låg som vi förstått Magnus varmt om hjärtat. I testamentet som Magnus lämnat efter sig framgick att hans yttersta vilja var att man skulle få till stånd ett församlingshem i anslutning till Magnus barndomshem. Magnus och hans syster Augusta testamenterade därför sitt barndomshem och en summa pengar för att detta skulle kunna bli möjligt. En stiftelse vid namn Stiftelsen Hurva Församlingshem bildades enligt Magnus och Augustas testamente.

Av flera orsaker var det inte möjligt att förlägga Hurva församlingshem invid Magnus barndomshem men tack vare testamentet blev det möjligt för Stiftelsen Hurva Församlingshem att år 1985 istället köpa de gamla lärarbostäderna invid kyrkan och här inrätta det som vi nu känner som Hurva församlingshem.

Avslutningsvis vill vi rikta ett stort tack till Magnus släktingar Margit och Sven Persson samt Birgit och Bo Andersson. Utan deras hjälp hade inte kamerakonstruktören Magnus Niells 1872-1962 liv kunnat dokumenteras i denna artikel.